

יעל – מנשים באהל תבורך

דורון מושקוביץ

מוצאה של יעל אינו ברור כל כך; בכתובים אין היא מוזכרת אלא כ"אשת חבר הקיני", ולא מפורש האם היתה שייכת לעם ישראל או שמא נוכרית אוהבת ישראל היתה. בני קיני ידועים כמשפחת יתרו עליה מספר הכתוב (שופטים א טז): "ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד...". והסבירו המפרשים (מצודת דוד, מלבי"ם) שבני קיני ישבו בין הכנענים וכשבאו בני יהודה לכבוש את יריחו מידי הכנענים עלו בני הקיני מתוכם כדי לא להלחם נגד בנ"י, והתיישבו במדבר יהודה עם שבט יהודה. הכתוב מוסיף לספר על חבר הקיני שנפרד מבני משפחתו והולך לבדו לשבת בצפון הארץ (שופטים ד יא): "וחבר הקיני נפרד מקין מבני חובב חותן משה ויט אוהלו עד אלון בצענים אשר את קדש". יעל אשת חבר הקיני הולכת עם בעלה לשבת בצפון, בקדש; אל אוהלם שם נס סיסרא בעת המלחמה.

יעל אם כן משתייכת למשפחת יתרו; וחז"ל מחזקים את קשר הדורות במשפחה באומרים (שמות רבה ד ב):

"מי שקבל על עצמו לעשות מצוה אין אותה מצוה פוסקת מביתו. מצותו של יתרו שקבל בתוך ביתו גואל (משה) שברח מפני השונא (פרעה) - עמד מביתו (יעל) שקבלה לשונא (סיסרא) שברח מפני הגואל (ברק)... לפי שאהב יתרו למשה... לכך נעשו בניו אחים לישראל בעת צרתם והרגה יעל לסיסרא".

על יתרו אומרים חז"ל שנתגיר (עה"כ "ויחד יתרו" - יחד שמו של הקב"ה ונעשה יהודי; ילק"ש יתרו רסח), ומסתבר שבעת התגירותו התגירו עמו גם בני משפחתו. וכך הבין הרלב"ג (בפירושו לשופטים א טז; וכן המלבי"ם על שופטים ד יז) את טעם ישיבתם של בני קיני בתוך בנ"י, כי: "שבו לדת ישראל". לפיכך גם יעל הנשואה לחבר הקיני ממשפחת יתרו שייכת לבנ"י; ויש לברר עדיין האם היתה יהודיה במקורה או גיורת, ואם גיורת היתה מתי התגיירה, האם משפחתה התגיירה בתקופת יתרו שקדם לה מספר דורות, או שהיא עצמה עברה

תהליך של גיור.

במדרש תדשא (פרק כא בהוצאת אברהם עפשטיין מקדמוניות היהודים, הביאתו נחמה ליבוביץ' בספרה עיונים חדשים בספר שמות עמ' 31) נמנות כב' נשים ישרות גדולות בצדקות ואחריהן: "ועוד יש נשים חסידות גיורות מן הגויים, נשים כשרות אלו הן: הגר אסנת... ויעל". לפי מדרש זה נראה שיעל היתה גיורת שנתגיירה בעצמה ונישאה לחבר הקיני כנראה לאחר גיורה.

בין דברי השבח שאומרים חז"ל (ילק"ש נו) על יעל נכללת המעלה שקיימה את הכתוב בתורת משה; ואם לא התגיירה מה רבותא יש בכך. גם יקשה להבין מדוע היא יוצאת להרוג את סיסרא (ש"שלום בין יבין מלך חצור ובין בית חבר הקיני"), אם אין לה קשר לעם ישראל.

מה היה מקומה של יעל בדורה? האם שימשה בתפקיד מרכזי באותו הדור או שהיתה אשה רגילה? בשירת דבורה מוזכר שמה בהקבלה לשמו של שמגר בן ענת: "בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו אורחות" (שופטים ה א). שמגר בן ענת כמסופר בתחילת שופטים (ג לא) היה שופט, האם גם יעל היתה שופטת? נחלקו בכך חז"ל בתחילת רות רבה (א א) עה"כ "ויהי בימי שפוט השופטים": "רב אמר ברק ודבורה היו... רב הונא אמר דבורה וברק ויעל היו...". וכן נחלקו המפרשים, רש"י כתב כשיטת רב הונא על הפסוק "בימי שמגר... בימי יעל": "מלמד שאף יעל שפטה את ישראל בימיה"; ואילו האברבנאל חולק שהרי לא מוזכר בפירוש בכתוב שיעל היתה שופטת והוא מפרש את ההקבלה באופן אחר. יתכן שכוונת רב הונא שיעל נתמנתה לשופטת לאחר שהוכיחה את עצמה במעשה הגבורה שעשתה בהריגת סיסרא (להלן), שאז נמצאה ראויה לשפוט את ישראל; ואולי לכן שמה הוא האחרון ברשימת השופטים שמונה רב הונא, שמונתה מאוחר יותר לאחר מעשה.

"וסיסרא נס ברגליו אל אוהל יעל אשת חבר הקיני, כי שלום בין יבין מלך חצור ובין בית חבר הקיני. ותצא יעל לקראת סיסרא ותאמר אליו: סורה אדוני סורה אלי אל תירא, ויסר אליה האוהלה, ותכסהו בשמיכה. ויאמר אליה: השקיני נא מעט מים כי צמתי, ותפתח את נאד החלב ותשקהו ותכסהו. ויאמר אליה: עמוד פתח אוהל, והיה אם איש יבא ושאלך ואמר היש פה איש ואמרת אין. ותקח יעל אשת חבר את יתד האהל ותשם את המקבת בידה ותבוא אליו בלאט ותתקע את היתד ברקתו ותצנח בארץ, והוא נרדם ויעף וימת."

(שופטים, ד, יז-כא).

קשה לעמוד על **אישיותה** של יעל רק לפי הכתובים. היא מצטיירת כדמות בעייתית, אשר דבורה בשירתה מצד אחד משבחת מאד: "תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך" (שופטים ה כד), ומצד שני מהתבוננות בפסוקים לא ברור מה גדולת המעשה שעשתה, כי לכאורה יש כאן בגידה, ואפילו בגידה כפולה, "כי שלום בין יבין מלך חצור ובין בית חבר הקיני" ויעל א"כ הורגת ידיד, אדם שבוטח בה; ואם לפי חז"ל שדרשו שסיסרא בא על יעל הרי שהיא בוגדת גם בבעלה. לגבי הברית מיישב האברבנאל (ד יז), שהייתה בין יבין באופן פרטי לבין חבר קיני ואינה כוללת את סיסרא שר צבאו, כך שיעל יכולה לפגוע בו בלא שתפר כל ברית. המלבי"ם לעומת זאת מתרץ שהשלום היה בין יבין ובין כל בני קיני השוכנים במדבר יהודה, ומשפרש מהם חבר הקיני ונטה את אוהלו בצפון הארץ שוב אין הברית הזאת כוללת אותו; אבל קשה קצת על פירושו זה כי הברית נקראת על שמו של חבר דוקא. טעם נוסף שמביא המלבי"ם בשם מהרי"א: הברית היתה בין הגברים ונשים אינן חייבות בעינייני מדיניות, סיסרא נס אל אוהל יעל והיא זו שהורגת אותו ולא בעלה.

על פי דברי חז"ל (נזיר כג ע"ב, הוריות י ע"ב, יבמות קג ע"א) עה"פ: "בין רגליה כרע נפל" - "שבע בעילות בעל אותו רשע באותה שעה", נראה שיעל לא רק מסכנת את חייה אלא מוכנה למסור ולהשפיל את עצמה להצלת ישראל. אמנם לכאורה ישנה גם דעה סותרת בחז"ל (ויקרא רבה כג): "שלשה הם שברחו מן העבירה ושיתף הקב"ה

שמו עמהם... יוסף ויעל ופלטי...", וכן כתב בעל עץ יוסף (בעין יעקב) על הגמ' ביבמות; אך מהרז"ו בפירושו לויקרא רבה כותב שאין המדרשים חלוקים וכוונת המדרש כאן "שלא נתכוונה יעל לעבירה ולא נהנתה מהעבירה כלל שהיתה מכוונת לשם שמים להחלישו להרדם ותוכל להמיתו להציל לישראל".

בספרו של הרב עדין שטינזלץ נשים במקרא (עמ' 90), על דמותה של אסתר, מבחין הרב בין שני סוגים של מסירות נפש, האחת שבעצם אינה אלא מסירת הגוף, כשהאדם מוסר את עצמו להיהרג בשעה שנפשו טהורה ונקיה, והשניה, בדרגה גבוהה יותר, כאשר מוסר האדם לא רק את חייו החומריים אלא מסכן גם את מעמדו הרוחני מבלי שיוכל לדעת מה יהיו תוצאותיו של סיכון זה. גם יעל מגלה מסירות נפש כזאת. חז"ל מדגישים (אליהו רבא פ"ט): "יעל אשה כשרה היתה ועושה רצון בעלה" אך לשם מטרה זו של הצלת ישראל מוכנה היתה למסור את עצמה. חז"ל מגדילים את מעשה הגבורה של יעל ומסירות הנפש שלה בתארם את סיסרא: "... בן שלושים שנה היה וכבש את כל העולם בכוחו, ולא היה כרך שלא היה מפיל חומה בקולו... אמרו כשהיה יורד לרחוץ בנחל קישון היה עולה בזקנו כמה מאכל בנ"א דגים..." (ילק"ש מג). כנגד גיבור בעל מלחמות שכזה עומדת יעל לבדה, מבצעת את תוכניתה שלב אחר שלב בקור רוח ובשלוה. גם לאחר שמצליחה היא להרדימו, מקפידה יעל לברור את אמצעי הלחימה שלה: הכתוב מציין שיעל הרגה את סיסרא ביתד ובמקבת, ולא בחרב שודאי היתה ברשותו, או בכלי מלחמה אחר זמין יותר יעיל יותר ובטוח יותר. מסבירים חז"ל (ילק"ש נו, וכן התרגום בשופטים ה כו), עה"פ "ידיה שלחה בכשור" - "זו יעל שלא הרגתו בכלי זין אלא ביתד... ומפני מה לא הרגתו בכלי זין, לקיים מה שנאמר לא יהיה כלי גבר על אשה". אפילו במצב סכנה, ובתנאים אובייקטיביים קשים כל כך, ואפילו למען מטרה של הצלת ישראל (שלכאורה מקדשת כל אמצעי) מדקדקת יעל במצוות ולא מקלה לעצמה.

מעתה תובן דרשת חז"ל שתלו ביעל המשך קיום הדורות תוך השוואת מעמדה למעמד האמהות. בבראשית רבה (מח): "תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני - מן האמהות, הן ילדו וקיימו את העולם ומה היה מועיל להם שאלמלי היא כבר היו אבודין". בדומה לכך אפשר

להסביר את קשר העניינים שבסוף שירת דבורה: לאחר ספור מעשיה של יעל והפסוק "בין רגליה כרע נפל", מופיע תיאור של אם סיסרא העומדת בחלון בוכיה מצפה לבנה, ושרותיה מנחמות אותה שודאי סיסרא עוסק בחלוקת שלל: "הלא ימצאו יחלקו שלל רחם רחמתיים לראש גבר". מסבירים המפרשים "רחם רחמתיים" - שסיסרא מחלק את בנות ישראל לאנשי צבאו. לפי דרשת חז"ל שסיסרא בא על יעל ובזכות זה הצליחה להמיתו, מובן הקשר שבין "בין רגליה כרע נפל" לבין "רחם רחמתיים לראש גבר". בזכות ביאה אחת במסירות נפש של יעל, ניצלו רבות מבנות ישראל מהרבה ביאות באונס אילו היו מפסידים במלחמה. לא רק על רקע תקופתה שיבחה חז"ל, אלא למדו ממנה לדורות (נזיר כג ועוד) "גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה". למרות המעשה שעשתה שלכאורה היה בו כדי לפגוע בשלום ביתה, מוזכרת היא בכתוב כ"יעל אשת חבר הקיני", שנשארה אשת איש שלמה וכשרה גם לאחר מעשה אשר נעשה כולו לשם שמים.